

Sammanfattning

Sedan 1971 har det genomförts årliga undersökningar av skolungdomars alkohol-, narkotika-, tobaks- och sniffningsvanor. Sedan 1986 ansvarar CAN för dessa undersökningar, vilka har utförts på riksrepresentativa urval i årskurs 9. Sedan 2004 deltar även elever i gymnasiet år 2. Undersökningarna har genomförts som anonyma gruppenkäter i klassrummen. I 2011 års undersökning deltog sammanlagt 4 632 elever från årskurs 9 och 3 596 elever från gymnasiet år 2. Bortfallet uppgick till 17 respektive 19 procent.

I stora drag har andelen alkoholkonsumenter minskat kontinuerligt sedan mätningarna bland niondeklassarna startade. I årets undersökning sjönk andelen alkoholkonsumenter ytterligare, 2011 svarade 55 procent av pojkarna och 59 procent av flickorna i årskurs 9 att de druckit alkohol de senaste 12 månaderna. Även bland eleverna i gymnasiet år 2 har andelen alkoholkonsumenter minskat, om än inte i samma utsträckning. I årets undersökning uppgav 83 procent av pojkarna och 84 procent av flickorna i gymnasiet att de hade druckit alkohol. Dessa nivåer är desamma som i fjolårets undersökning, vilket likaledes är de lägsta nivåerna som redovisats under hela den period gymnasieundersökningen har genomförts.

Även då det gäller niondeklassarnas totala alkoholkonsumtion var siffrorna rekordlåga i årets undersökning. Bland pojkarna var nivån på 22 deciliter ren alkohol – den lägsta som uppmätts enligt nuvarande sätt att beräkna genomsnittlig konsumtion. Bland flickorna var den genomsnittliga (självrapporterade) konsumtionen 18 deciliter ren alkohol. Detta är den, bland flickorna, lägsta konsumtionen som uppmätts sedan 1996.

Den genomsnittliga årskonsumtionen av ren alkohol var högre bland eleverna i gymnasiet år 2 jämfört med årskurs 9. Inte desto mindre var också dessa nivåer de lägsta som uppmätts i gymnasieundersökningens historia. Pojkarna i gymnasiet hade 2011 i genomsnitt druckit 55 deciliter, medan flickorna i samma årskurs hade druckit 34 deciliter ren alkohol.

Redan i förra årets undersökning minskade andelen niondeklassare som intensivkonsumerade (drack en flaska vin eller motsvarande vid ett och samma tillfälle) en gång i månaden eller oftare till att endast utgöra en knapp femtedel. Detta jämfört med de senast föregående årens undersökningar där andelen elever som intensivkonsumerat så pass ofta, legat omkring en fjärdedel. Trots små skillnader kan det här också vara av intresse att notera att det förhållande som historiskt varit rådande med en högre nivå av månadsvis (eller

oftare) intensivkonsumtion bland pojkarna, nu omvänt så att det istället är flickorna som ligger på en högre nivå.

Bland eleverna i år 2 på gymnasiet har andelen pojkar som intensivkonsumerade någon gång per månad eller oftare, varit högre än andelen bland flickor under hela mätperioden. Andelen som intensivkonsumerar så här pass ofta ökade både bland pojkar och bland flickor i den här åldersgruppen fram till och med 2009. I fjolårets undersökning bröts denna uppåtgående trend och i årets undersökning fortsatte kurvan att tecknas nedåt. Bland gymnasiepojkarna var andelen intensivkonsumenter 47 procent. Detta motsvarades av 39 procent bland gymnasieflickorna.

Undersökningen visar, liksom tidigare år, också att den största källan till alkohol är kamrater, men även föräldrar och andra vuxna har försett ungdomar med alkohol. I årets undersökning framkom även att 15 procent av gymnasiepojkarna och 11 procent av flickorna blivit serverade alkohol på krogen, vid flera tillfällen, före sin 18-årsdag. Jämfört med förra året, då frågan ställdes för första gången, är detta en minskning.

Rökning var betydligt vanligare i början av 1970-talet än idag. 1983 ändrades rökfrågans formulering, vilket medförde att något färre svarade att de rökte. Därefter ökade andelen rökare fram till omkring 1989, för att sedan åter minska. I undersökningen 1997 omformulerades rökfrågan igen, vilket denna gång medförde att fler uppgav att de rökte. Andelen rökare var under flera år därefter relativt konstant för att sedan minska i början av 2000-talet. Efter detta avklingade minskningen men i de senaste undersökningarna ser andelen rökare åter ut att ta ett kliv nedåt. Under hela mätperioden har det varit fler flickor än pojkar som röker. Sett till den totala tobakskonsumtionen (rökning och/eller snusning) har skillnaderna mellan könen däremot länge varit små, men i de senaste mätningarna syns åter en viss skillnad där flickorna ligger på en högre nivå även beträffande total tobakskonsumtion. I årets undersökning svarade 23 procent av pojkarna och 27 procent av flickorna i årskurs 9 att de röker och/eller snusar.

I gymnasiets år 2 var det fler som rökte än i årskurs 9 och även här var rökningen mer utbredd bland flickorna. På gymnasiet försvinner könsskillnaderna dock när man ser till den totala tobakskonsumtionen och 41 procent av såväl pojkarna som flickorna uppgav att de röker och/eller snusar.

Relativt många elever uppgav att de har rökt vattenpipa. I årskurs 9 var det runt 40 procent av eleverna som svarade att de gjort detta och i gymnasiets år 2 svarades detsamma av ungefär 60 procent. Att röka vattenpipa ter sig dock inte som en särskilt frekvent vana. Bland de elever i grundskolan och i gymnasiet som uppgav att de rökt vattenpipa, var det knappt nio procent som gjorde detta en gång i månaden eller oftare.

Andelen elever i årskurs 9 som någon gång använt narkotika minskade betydligt under 1970- och 1980-talen. År 1989 låg andelen som använt narkotika på sin lägsta nivå (3%), men ökade därefter kontinuerligt fram till år 2001 (ca 10%). Sedan dess sjönk andelen till att, mellan åren 2005–2008, ligga förhållandevis stadigt på cirka sex procent. År 2009 ökade andelen till nio procent bland pojkarna och sju bland flickorna. I årets undersökning ligger pojkarna kvar på nio procent, medan andelen flickor som provat narkotika återgått till att ligga på sex procent. I årets undersökning, liksom i tidigare undersökningar, var erfarenheten av narkotika påtagligt större i gymnasiet jämfört med eleverna i årskurs 9. Det var, även i gymnasiet, vanligare att pojkar än flickor svarat att de provat narkotika (20 respektive 14% 2011).

Andelen elever som sniffat låg under flera år i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet stabil runt sex procent (flickorna något lägre). Men år 1995 hade andelen bland pojkarna ökat till tolv procent och därefter låg den kvar kring tio procent i några år. Mellan 2000 och 2008 minskade värdena och uppgick då till fem procent av pojkarna och fyra av flickorna. Andelen ökade något 2009 bland pojkarna, men minskade därefter åter och ligger i år på fyra procent bland pojkarna. Bland flickorna var motsvarande andel tre procent. Sniffning var ungefär lika ovanligt i gymnasiets år 2 som i årskurs 9. Där var det fem procent av pojkarna och tre procent av flickorna som uppgav att de sniffat.

I 1993 års undersökning infördes ett antal frågor om dopning. Ytterst få av eleverna har rapporterat sådan erfarenhet. I 2004 års undersökning ändrades frågan om dopning för att enbart gälla användandet av anabola androgena steroider (AAS). Frågan är alltså inte helt jämförbar med tidigare år, men det kan konstateras att skillnaden i svaren jämfört med tidigare år var liten. I årets undersökning svarade två procent av pojkarna och en procent av flickorna i årskurs 9 att de använt AAS. I gymnasiet motsvarades detta av en procent vardera av pojkarna och flickorna.

För att slutligen kort summera den utveckling som skett sedan mitten av 2000-talet – främst visar denna på en minskad alkoholkonsumtion för båda könen och både för årskurs 9 och gymnasiets år 2. Under denna period syns tendenser till ökad narkotikaanvändning bland pojkar. Detta är mest tydligt bland pojkarna i gymnasiets år 2. Bland flickorna har andelen som någon gång provat narkotika legat mer stabil under denna period. Gällande utvecklingen av bruket av tobak tyder det mesta på en sjunkande andel rökare under de senaste ett (gymnasiet) till två åren (årskurs 9) såväl bland pojkar som bland flickor.